

KISEBBSÉGI NYELVHASZNÁLATI JOGOK SZLOVÁKIÁBAN, FINNORSZÁGBAN ÉS DÉL-TIROLBAN

MISAD KATALIN

Comenius Egyetem, Pozsony

818 01 Bratislava, Gondova 2

misadova@fphil.uniba.sk

Kivonat: A kisebbségi nyelvek érvényesítése a szlovákiai hivatali-közigazgatási érintkezésben elsősorban jogi kérdés. Mi sem bizonyítja ezt jobban, mint az a tény, hogy a mindenkori hatalom – egészen 1918-tól, az első Csehszlovák Köztársaság megalakulásától kezdve napjainkig – alkotmánytörvényekkel, nyelvtörvényekkel, államnyelvtörvényekkel, kisebbségi nyelvhasználati törvényekkel és egyéb rendelkezésekkel szabályozza a Szlovákia területén élő kisebbségek anyanyelvének használatát. Írásomban arra szeretném felhívni a figyelmet, milyen veszélyeket rejtjenek a kisebbségi nyelvek használatának lehetőségeit előíró, fent említett rendelkezések.

Kulcsszavak: a kisebbségi nyelvek jogi státusa, nyelvhasználati jogok a (cseh)szlovák jogrendben, kisebbségi nyelvhasználat

1. Történelmi kitekintés

A mai Szlovákia területe a 11. századtól a Magyar Királyság, 1867-től pedig az Osztrák–Magyar Monarchia részét képezte, majd a múlt század elején az 1918. október 28-án kikiáltott Csehszlovák Köztársaságba tagozódott be. 1938–1939-ben az első köztársaság szétesett: a Lengyelország megtámadására készülő Németország a cseh országrészben létrehozta a Cseh–Morva Protektorátust, Szlovákia déli, főként magyarok lakta területeit a bécsi döntés értelmében Magyarországhoz csatolták, míg az északi részekben megalakult a német érdekeket szolgáló ún. szlovák állam. A második világháború után a győztes nagyhatalmak érvénytelenítették a müncheni és a bécsi döntéseket, melynek következtében visszarendeződtek az első világháború befejezése után megállapított határok. 1969. január 1-jétől a mai Szlovákia területe a cseh–szlovák államszövetség részévé vált, majd az 1989-es változások után egyre erősödő szlovák autonómia törekvések következményeként 1993. január 1-jén megalakult a független Szlovák Köztársaság (Szabó Mihály 2002: 19).

2. A (cseh)szlovákiai kisebbségek nyelvi jogai

2.1. A (cseh)szlovákiai kisebbségek nyelvi jogai 1918-tól a rendszerváltozásig

A (cseh)szlovákiai kisebbségek nyelvének használatát 1918-tól kezdődően különböző alkotmánytörvények, nyelvtörvények, illetve ezek rendelkezései szabályozzák, amely egyértelműen bizonyítja, hogy a kisebbségi nyelvek érvényesítése az egyes nyelvhasználati színtereken elsősorban jogi kérdés. Nyelvhasználati jogok alatt tehát ez esetben azoknak a szabályoknak az összességét érthetjük, amelyek nyelvi szempontból szabályozzák a lakosságnak a közhatalomhoz való viszonyát (vö. Gyöngyör 1994: 84).

A csehszlovák jogrendben először az 1918. évi 64. számú törvény 3. paragrafusa rendelkezett úgy, hogy Szlovákiában szlovák nyelven kell intézni a hivatalos ügyeket, s hogy az egyéb nyelvek használatát külön rendelet szabályozza majd. Mivel azonban belátható időn belül nem jelent meg új jogszabály a nyelvhasználattal kapcsolatban, a rendelkezést a többség úgy értelmezte, hogy a magyar nyelvet Szlovákia területén

ugyanazon jogok illetik meg, mint Magyarországon az 1868: XLIV. tc. szerint értelmezett nemzetiségi nyelveket (Gyönyör 1994: 91). A hivatali nyelvhasználatot szabályozó rendelkezések a szóban forgó időszakban felettebb kedvezőek voltak: a községek közgyűlései maguk választották meg az ügyvitel nyelvét, a községi tisztségviselőknek a lakossággal való érintkezésben az ügyfél választotta nyelven kellett kommunikálniuk, s a községek saját törvényhatóságukhoz és annak közegeihez, valamint a kormányhoz intézett beadványaikban saját ügykezelési nyelvüket is használhatták (Gyönyör 1994: 93).

Ez az állapot azonban nem tartott sokáig, az 1920. évi 122. számú nyelvtörvény 1. paragrafusa ugyanis egyértelműen kimondta, hogy „A csehszlovák nyelv [sic!] a köztársaság állam- és hivatalos nyelve”. A szóban forgó törvény azonban lényegében csak a hivatali nyelvhasználatot szabályozta, az ideiglenes alkotmány – melybe bekerültek az 1919-ben aláírt ún. saint-germain-en-laye-i kisebbségi szerződés bizonyos rendelkezései – ugyanis a magán- és kereskedelmi jellegű érintkezésben, valamint a vallásgyakorlás és a sajtó területén szabad nyelvhasználatot biztosított valamennyi állampolgár számára (lásd bővebben: Gyönyör 1993, Popély 1993). A fentiek értelmében a bíróságoknak és a közhivataloknak el kellett fogadniuk a kisebbségi nyelven íródott beadványokat is, s a kisebbségi közösségekhez tartozó ügyfelekkel való érintkezés során kötelesek voltak az azok által választott nyelven kommunikálni.

A kisebbségi nyelvhasználatban 1939-ben, az ún. szlovák állam kikiáltása után következett be újabb változás. Az 1939. július 21-én elfogadott alkotmány 95. cikkelye szerint az őshonos nemzetiségi csoportok csak abban az esetben gyakorolhatták nyelvhasználati jogaikat, ha a szlovák kisebbség hasonló jogokat élvezett az illető nemzetiségi csoport anyaországában (Gyönyör 1994: 216). Mivel a zsidókat és a romákat nem tartották őshonosoknak, ők anyanyelvük használatát illetően a legalapvetőbb jogokkal sem rendelkeztek (Szabómihály 2002: 21).

A második világháborút követő időszakban, 1945 és 1948 között a csehszlovákiai magyar és német kisebbség gyakorlatilag semmiféle jogokkal nem rendelkezett. Az 1948-as új alkotmány kihirdetéséig hatályban maradtak ugyan a korábbi kisebbségvédelmi rendelkezések, ezek azonban az 1945-ben kiadott 33. számú elnöki dekrétum szerint a kollektív bűnösség elve alapján állampolgárságától megfosztott magyar és német lakosságra nem vonatkoztak. Az államhatalom ebben a történelmi korszakban a nemzeti elnyomás legszélsőségebb eszközeihez folyamodott: nyilvános színtereken betiltotta az érintett kisebbségek nyelvének használatát, bezárta iskoláikat, s megkezdte a német és a magyar lakosság kitelepítését.

A teljes jogfosztottság évei után azok a szlovákiai magyarok, akik hűségesköt tettek, visszakaphatták állampolgárságukat. A kormány 1952. július 17-én elfogadott határozatában – az 1948-as új alkotmányra hivatkozva – ugyanakkor elrendelte, hogy a magyarlakta járásokban és községekben az állami szervek és közintézmények nevét magyar nyelven is fel kell tüntetni, s hogy a nemzetiségileg vegyes községekben működő nemzeti bizottságok számára magyar nyelven is el kell készíteni az államigazgatási szervek irányelveit. A határozat arról is intézkedett, hogy a dél-szlovákiai nemzeti bizottságok adjanak ki magyar nyelvű határozatokat, végzéseket és igazolásokat. Jogszabályban azonban csupán az 1956-ban elfogadott 33. számú alkotmánytörvény 2. §-a rendelkezett arról, hogy a Szlovák Nemzeti Tanácsnak biztosítania kell a magyar és az ukrán nemzetiségű állampolgárok számára a gazdasági és kulturális fejlődéshez szükséges kedvező feltételeket. Az 1960. évi ún. szocialista alkotmány 25. paragrafusának

rendelkezése szerint a magyar, az ukrán és a lengyel nemzetiségű állampolgárok számára az állam biztosítja az anyanyelvű oktatás, valamint a kulturális fejlődés lehetőségét.

A kisebbségi nyelvhasználat területén az 1968. évi 144. számú alkotmánytörvény 3. §-a hozott alapvető változást. Eszerint a magyar, a német, a lengyel és az ukrán állampolgárok számára az állam biztosítja a saját nyelven történő művelődés jogát, továbbá azt a jogot, hogy az általuk lakott területeken nyelvüket a hivatalos érintkezésben is használhassák, a nemzetiségi kulturális szervezetekben való tömörülés jogát, valamint a saját nyelvű sajtóhoz és tájékoztatáshoz való jogot (Szabó Mihály 2002: 21–22).

2. 2. Az 1990. évi nyelvtörvény

A többségi nyelv és a kisebbségi nyelvek jogállása a rendszerváltozás után sem mutatott előrelépést: a nemzeti kisebbségek nyelvének a szlovák nyelvvel való egyenrangúságát Szlovákia az 1989-es fordulat után sem ismerte el. A Szlovák Nemzeti Tanács 1990. október 25-én jóváhagyott nyelvtörvénye kimondja, hogy az állam- és közigazgatási szervek tevékenységük során kötelesek a szlovák nyelvet használni. A hivatalos iratok szlovák nyelvűek, s törvény védi a hivatalos nyelv, a szlovák tisztaságát. Azokban a városokban és falvakban, amelyekben az utolsó népszámlálási adatok alapján a nemzeti kisebbség aránya eléri a település lakosságának 20 %-át, a törvény engedélyezi a kisebbségi nyelvnek a hivatalos érintkezésben való szóbeli használatát. Az államigazgatási alkalmazottak és az önkormányzati dolgozók ugyanakkor nem kötelesek elsajátítani, illetve használni az adott kisebbség nyelvét, továbbá a törvény a hivatal hatáskörébe utalja, hogy mérlegelje a kisebbségi nyelv használatának lehetőségét, célszerűségét és módját (lásd bővebben Gyöngyör 1993, vö. Szabó Mihály 2002: 23, Misad 2009: 73). Az 1990. évi nyelvtörvény egyik következménye, hogy a magyar nyelv használata a hivatali érintkezésben szinte kizárólagosan csak a szóbeliségre korlátozódik, a csekély számú magyar nyelven íródott hivatalos dokumentum pedig általában nem önálló fogalmazvány, hanem szlovák eredetiből készült fordítás.

2. 3. Az 1995. évi államnyelvtörvény

Alig öt évvel az 1990. évi nyelvtörvény elfogadása után, 1995. október 15-én a Szlovák Köztársaság Nemzeti Tanácsa jóváhagyta a 270. számú ún. államnyelvtörvényt, amely 1996. január 1-jén lépett hatályba. Az új törvény lényegében az 1990-es nyelvtörvénynek a hivatalos nyelv használatát előíró rendelkezéseit terjesztette ki a hivatalos kapcsolattartáson túl az oktatásügyre, a tömegtájékoztatásra, a közművelődésre, a rendvédelmi szervezetekre, a hadseregre, a tűzoltóságra, a bírósági eljárásokra, a gazdasági életre, valamint az egészségügyre. A törvény értelmében a Szlovák Köztársaság területén a szlovák nyelv előnyt élvez bármely más nyelvvel szemben, ez mindennemű hivatalos érintkezés nyelve (vö. Szabó Mihály 2002: 25–26, Misad 2009: 73). A rendelkezés 3. paragrafusának 1. pontja szerint az államnyelv szóban és írásban való ismeretének bizonyítása a közszolgálati szerveknél (állami szervek és szervezetek, területi önkormányzatok, közszolgálati intézmények) feltétele a munkaviszonyba való felvételnek. Ugyanezen paragrafus 3. pontja kimondja, hogy az állam- és közigazgatási szervek tanácskozási államnyelven folynak, hogy államnyelven íródik az összes hivatalos dokumentum, ezen a nyelven kell vezetni a községi krónikákat (a nem hivatalos, kisebbségi nyelven vezetett krónika csak az államnyelven íródott hivatalos változat fordítása lehet), illetve államnyelven kell megfogalmazni a nyilvánosság számára készülő tájékoztatásokat, értesítéseket is. A törvény

4. pontja arról rendelkezik, hogy a közigazgatási szervek és az általuk létrehozott szervezetek minden egyes információs rendszerben, valamint az egymással folytatott kommunikáció során is az államnyelvet kötelesek használni. Az 5. pont alapján a közigazgatási szerveknek címzett beadványokat az állampolgárok az állam nyelvén kötelesek benyújtani. A közfeliratokon, tájékoztató táblákon és reklámfelületeken idegen – tehát pl. kisebbségi nyelvű – szöveg csak a szlovák szöveg fordításaként s kizárólag az államnyelven íródott szöveg után jelenhet meg (Misad 2009: 73–74).

2. 4. Az 1999. évi kisebbségi nyelvhasználati törvény

Az államnyelvtörvény elfogadásakor a szlovák kormány és parlament ígéretet tett arra, hogy rövid időn belül törvényt hoz a kisebbségek nyelvhasználati jogairól is. Az 1999. évi 184. számú törvény azonban a kisebbségi nyelvhasználat jogait csupán a hivatali érintkezésre szűkíti le, s a kisebbségi nyelvnek bizonyos hivatalokban való használatát csak az olyan településeken teszi lehetővé, amelyeken az utolsó népszámlálási adatok szerint az adott kisebbségnek az összlakossághoz viszonyított számaránya eléri a 20 %-ot. Ezekben a településeken az önkormányzathoz és a településen működő államigazgatási szervekhez címzett írásos beadványokat a magánszemélyek az adott kisebbség nyelvén is beterjeszthetik, s ezekre a hivatal kisebbségi nyelvű választ is küldhet. A helyi önkormányzat ülései – ha azzal minden jelenlevő egyetért – kisebbségi nyelven is folyhatnak, s szlovák nyelvű tanácskozás esetén a kisebbséghez tartozó képviselő anyanyelvén is felszólalhat, ám az esetleges tolmácsolás költségeit az önkormányzat köteles fedezni. A hivatal munkavégzése során az államnyelvet használja, de meg kell teremtenie a kisebbségi nyelv használatának lehetőségét, dolgozója azonban nem köteles a helyi kisebbség(ek) nyelvét beszélni (vö. Lanstyák 2002: 42–44, Szabó Mihály 2002: 27, Misad 2009: 73–74).

2. 5. A 2009. évi nyelvtörvény-módosítás

Az 1995. évi 270. számú törvény 2009. szeptember 1-jétől hatályos módosításának alapvető rendelkezései nem tartalmazznak jelentős változást az 1995. évi államnyelvtörvény szabályozásainak viszonylatában, mégis új veszélyeket hordoznak: a korábbi törvény egyes rendelkezéseinek kiegészítései egyre erőteljesebben beleavatkoznak a kisebbségek nyelvhasználati színtereinek belső ügyeibe, illetve magánszférájába (lásd a kisebbségi oktatási intézmények helyi dokumentációjának nyelvére, illetve az orvos és páciens közötti kommunikációra vonatkozó rendelkezéseket). S bár a szóban forgó szabályozás különböző nemzetközi fórumokon is nagy visszhangot váltott ki, kevés az esélye annak, hogy a szlovák fél megváltoztatja álláspontját: a nemzetközi jogra szakosodott szakemberek szerint Európában ma nincs olyan intézmény, amely formális jogi procedura keretében vizsgálhatná a nemzeti kisebbségek ügyeit. A kisebbségek képviselői esetleges panaszaikkal az inkább politikai fórumnak tekinthető Európai Parlamenthez, Európai Tanácshoz vagy az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezethez (EBESZ) fordulhatnak, amelyek ajánlásokat fogalmazhatnak meg a kérdéses ügy vonatkozásában. Hasonlóképpen látott napvilágot az EBESZ-nek a módosított nyelvtörvénnyel kapcsolatos elemzése, amely leszögezi, hogy a jogszabály célja legitim, s hogy a dokumentum nem mond ellent Szlovákia nemzetközi kötelezettségeinek. A szervezet ugyanakkor felkéri a szlovák felet, hogy az egyes rendelkezéseket tegye egyértelművé, s hogy legyen elővigyázatosabb a pénzbírságok kiszabása során, mert ezek a szankciók feszültségekhez

vezethetnek. A dokumentum felhívja a figyelmet arra is, hogy ha egy ország nyelvtörvényt fogad el vagy szigorít, akkor azt minden esetben ellensúlyoznia kellene a hivatali kisebbségi nyelvhasználat lehetőségeinek bővítésével.

A kisebbségi nyelvek használatának lehetőségeit szabályozó rendelkezések Szlovákiában elsősorban a legnagyobb lélekszámú kisebbséghez tartozó magyar beszélőközösséget érintik. A kisebb lélekszámú német, lengyel, horvát és bolgár közösségek tagjai anyanyelvüket valójában csak a közösségen belül, az oktatásban (a 2001/2002-es tanévben az országban egy német tannyelvű állami, illetve egy bolgár tannyelvű magán általános iskola működött) és a kulturális életben használhatják (Szabómihály 2002: 29), jelenleg ugyanis nincs olyan település, ahol számarányuk elérné a törvény által megszabott 20 %-ot.

3. A kisebbségi nyelvek használatának lehetőségei Szlovákiában és máshol

A szlovákiai magyar kisebbség nyelvi jogainak vonatkozásában a nyelvpolitikával foglalkozó szakemberek gyakran hivatkoznak Finnországra és Dél-Tirolra, illetve az ott élő kisebbségek törvényesen szavatolt jogaira. Mindkét rendezést modell értékűnek tekinthetjük, szemben a szlovák parlament által a közelmúltban elfogadott nyelvtörvény-módosítással, amely egyértelműen deklarálja a hatalomnak a nemzeti kisebbségek ellen irányuló asszimiláló törekvéseit. A 2001-es népszámlálás szerint a magyar kisebbség Szlovákia lakosságának 9,7 %-át alkotja (520 528 fő), Finnország lakosságának 5,8 %-a (296 774 fő) svéd anyanyelvű (ennél lényegesen alacsonyabb a bennszülött lappok, illetve az egyéb népcsoportok arányszáma), az olaszországi Dél-Tirolban élő német ajkú lakosság számaránya pedig 68,3 % (281 167 fő). A svéd nyelv státusáról Finnországban az alkotmány 14. cikkelye rendelkezik, amely kimondja, hogy Finnország nemzeti nyelvei a finn és a svéd, s hogy mindkét nyelv egyaránt lehet többségi és kisebbségi nyelv, attól függően, hol és milyen összefüggésben használják (Horn 1996: 2). Az 1919-ben Ausztriától Olaszországhoz csatolt Dél-Tirolban az ott élő osztrák kisebbség nyelvi jogai megegyeznek az olasz népcsoport tagjait megillető jogokkal. Az erre vonatkozó autonómiairendekezés 99. törvényikike kimondja, hogy a német nyelv a régióban azonos szerepet tölt be, mint az olasz, amely a hivatalos államnyelv (Jancsi 2009: 3). Az 1995. évi szlovák államnyelvtörvény korántsem ennyire toleráns: bevezető rendelkezései szerint a Szlovák Köztársaság területén az államnyelv a szlovák nyelv, s a szlovák nyelv előnyt élvez a Szlovák Köztársaság területén beszélt más nyelvekkel szemben (lásd 1§).

3.1. Közigazgatás

Szlovákiában a kisebbségi nyelvek használatának szabályait az 1995. évi ún. államnyelvtörvény, az 1999. évi nyelvhasználati törvény, valamint a 2009. évi módosított nyelvtörvény rögzíti. A fentiek értelmében a nemzeti kisebbséghez tartozó személy csak abban az esetben használhatja anyanyelvét a hivatalos érintkezésben, ha az adott kisebbség a település lakosságának legalább 20 %-át alkotja (az érintett települések jegyzékét a Szlovák Köztársaság kormánya kormányrendeletben határozta meg az 1991-es népszámlálás adatai alapján).

A finn nyelvtörvény 3. cikkelye szerint a hivatalos érintkezésben minden finn állampolgárnak joga van anyanyelve használatához. Ez azt jelenti, hogy egy svéd anyanyelvű személy egy lappföldi finn többségű városban is kérheti, hogy a rendőrség svéd nyelven hallgassa ki. Az anyanyelv használatával kapcsolatban Finnországban gyakran

alkalmazzák az ún. területi, illetve személyi elvet. Eszerint azokon a településeken, ahol a lakosság több mint 8 %-a a másik nyelvet beszéli (függetlenül attól, hogy a finn vagy a svéd nyelvről van szó), minden hivatalos információt – többek között a közúti jelzőtáblák feliratait is – biztosítani kell mindkét nyelven. Az egynyelvű településeken (ahol a másik nyelv beszélőinek száma nem haladja meg a 8 %-ot) az állampolgárnak – függetlenül attól, hogy finn vagy svéd anyanyelvű – a település nyelvét kell használnia (Horn 1996: 3).

Dél-Tirolban mind az olasz, mind az osztrák népcsoportnak minden társadalmi szituációban joga van saját anyanyelvét használni. Egy 1946-ban aláírt egyezmény alapján mind a köz-, mind az államigazgatási jellegű hivatalok kötelesek biztosítani az anyanyelven történő ügyintézkést, s a hivatalnokok kötelesek azt a nyelvet használni, amelyen az ügyfél fordul hozzájuk (Jancsi 2009: 6).

3. 2. Oktatásügy

A Szlovák Nemzeti Tanács által elfogadott 1995. évi államnyelvtörvény a hivatalos kapcsolattartáson túl a közelet egyéb területeire, köztük az oktatásügyre is kiterjeszti előíró rendelkezéseit. Bár az alkotmány a nemzeti kisebbségekhez tartozó személyek számára szavatolja az anyanyelvű művelődés jogát, a hátrányos megkülönböztetést maguk az érvényben levő nyelvtörvények – beleértve az újonnan elfogadott módosításokat is – teszik lehetővé. A kisebbségek egyenjogúságát sértő rendelkezések közé tartozik a kisebbségi földrajzi nevek használatának korlátozása: a szlovák nyelvtörvények például a térképeken (a kisebbségi oktatásban használt térképeken, illetve iskolai atlaszokban is) kimondottan tiltják a kisebbségi névhasználatot (lásd 3a §). S akkor még nem említettük a magyar tannyelvű oktatási intézményekben használatos földrajz tankönyvek kálváriáját: több hónapos huzavona után a parlament ugyan elfogadta azt a törvényjavaslatot, mely szerint a kisebbség nyelvén íródott tankönyvekben az első helyen szerepelhet a magyar földrajzi megnevezés (s közvetlenül utána annak államnyelvi megfelelője), a két kormánypárt azonban nem tud beleyugodni a döntésbe, s az alkotmánybírószághoz fordul jogorvoslatért. A törvény diszkriminatív jellege abban is megnyilvánul, hogy a kisebbségi oktatási intézményekben előírja a teljes pedagógiai dokumentáció államnyelven is történő vezetését, mégpedig a szlovák nyelv elsőbbségével. Ennek az európai szellemiséget teljes mértékben nélkülöző rendelkezésnek semmilyen gyakorlati haszna nincs, ugyanakkor többletmunkára kényszeríti a kisebbségi iskolák pedagógusait s magát az intézményt is.

Finnországban az oktatás nyelve – a tanuló anyanyelvétől függően – a finn vagy a svéd. A települések – nyelvi státusuktól függetlenül – mindkét oktatási nyelven kötelesek fenntartani alsó tagozatos általános iskolai csoportot, amennyiben bármelyik osztályban legalább tizenhárom valamely nemzeti nyelvhez tartozó gyermek van. Felső tagozatos, illetve középszintű iskolai körzet kialakítására akkor van lehetőség, ha legalább kilencven gyermek ugyanazt a nemzeti nyelvet beszéli. Az országban több kétnyelvű felsőoktatási intézmény működik, pl. a Helsinkii Egyetem, a Műszaki és az Állatorvosi Egyetem stb., s csak svéd nyelven folyik az oktatás a Svéd Kereskedelmi Főiskolán, valamint a Svéd Szociális- és Településügyi Főiskolán. A többi finnországi nemzeti kisebbség oktatási intézményeit az állam vagy a települések tartják fenn: a lapp, a roma és az orosz közösség saját iskoláiban tanulja anyanyelvét, a tatár-türk nyelv oktatását pedig az iszlám egyházközösség biztosítja heti egyórás nyelvkurzusok, illetve két-három hetes nyelvi táborok keretében (Horn 1996: 4–5).

Dél-Tirolban az iskolai képzés legfontosabb alapelve az anyanyelvi oktatás. Törvény mondja ki, hogy az óvodai, az általános iskolai, valamint a középszintű oktatás a tanulók anyanyelvén, azaz olaszul vagy németül zajlik, s a pedagógusoknak anyanyelvi beszélőknek kell lenniük. A rendelkezések figyelembe veszik a speciálisnak számító nyelvi környezetet is, ezért az általános iskola második osztályától kezdődően minden tanulónak kötelező a második nyelv tanulása, ami az olasz tannyelvű iskolában a németet, a német tannyelvűben pedig az olasz nyelvet jelenti. Dél-Tirolban nincsenek kétnyelvű iskolák, sokan ugyanis úgy vélik, hogy bevezetésükkel sérülne az anyanyelvi oktatáshoz való jog (Gulyás 2007: 2, Jancsi 2009: 5–6).

3. 3. Egészségügy

Szlovákiában – az államnyelvtörvénynek köszönhetően – törvény szabályozza az orvos és a páciens közötti kommunikáció módját. A rendelkezés szerint az egészségügyi személyzet a páciensekkel rendszerint államnyelven érintkezik, az államnyelvet nem ismerő állampolgár vagy külföldi személy esetében olyan nyelven is, amelyen a pácienssel kommunikálni lehet. Az egészségügyi intézmények teljes ügyvitele szlovák nyelvű (lásd 8. § 4. pont).

Finnországban a pácienseknek jogszabályban biztosított joguk az anyanyelvükön történő egészségügyi ellátás. Minden egészségügyi körzetben létezik egy speciális tanács, amely az egészségügyi dolgozók kisebbségi nyelvi képzését biztosítja, illetve felügyeli. A Helsinki Központi Kórházban az egészségügyi szolgáltatás – beleértve az orvos és a páciens közötti kommunikációt, illetve az egészségügyi dokumentációt is – kétnyelvű: párhuzamosan finn és svéd nyelvű is (Horn 1996: 4).

Dél-Tirolban a hivatali nyelvhasználatot szabályozó rendelkezések a mindennapi élet egyéb területeire, így az egészségügyre is vonatkoznak. Alapvető tétel, hogy az anyanyelv használatát minden helyzetben lehetővé kell tenni. A funkcionális kétnyelvűség elvét nemcsak az egészségügyi intézményekre, hanem a gyakran magánkézben levő gyógyszerárakra is kiterjesztették: 1990-től a gyógyszerek csomagolásán mind olasz, mind német nyelven fel kell tüntetni a szükséges információkat (Jancsi 2009: 6).

3. 4. Gazdasági élet

A szlovák államnyelvtörvény szerint kötelezően államnyelvűek az üzletekben, sportlétesítményekben, vendéglátó-ipari egységekben, repülőtereken, pályaudvarokon, tömegközlekedési eszközökön elhelyezett, a nyilvánosság tájékoztatását célzó feliratok, reklámok és közlemények. Ezek ugyan más nyelvre is lefordíthatók, az idegen nyelvű szövegek azonban csak az államnyelvű szöveg után következhetnek (lásd 8. § 6. pont).

A finn alkotmány kimondja, hogy a kormánzatnak azonos alapelvek szerint kell biztosítani a finn és a svéd lakosság kulturális, szociális és egyéb jogait. A módosított nyelvtörvény egyik cikkelye szerint azok a vállalatok és közszolgáltató társaságok, amelyekben az állam vagy a kétnyelvű település részvényesként van jelen, kötelesek szolgáltatásaikat mindkét (finn és svéd) nyelven biztosítani (Horn 1996: 4).

Dél-Tirolban a nyelvi kérdés nem csupán a közhivatalokkal, de a magánszférával kapcsolódóan is felmerül. A közlekedési társaságok, pénzintézetek, államilag elismert magániskolák számára kötelező a kétnyelvű szolgáltatások biztosítása. Sőt, az előírások még a tartományi telefonkönyvre is vonatkoznak: a benne található információkat ugyanazon kötetben belül mind olasz, mind német nyelven közzé kell tenni (Jancsi 2009: 6).

Összegzés

Ha összegezni szeretnénk a fentieket, arra a következtetésre kell jutnunk, hogy az érvényben levő finnországi és dél-tiroli nyelvtörvény olyan rendelkezésekből áll, amelyeket a szóban forgó országok kisebbségi csoportjainak igényei határoznak meg. A szlovák nyelvtörvények – beleértve a közelmúltban történő módosításokat is – ezzel szemben a szlovák nyelvet az őshonos kisebbségek nyelve fölé helyezik, s törvényi szinten deklarálják ez utóbbiak másodlagosságát. A kisebbségi nyelvek használatát szabályozó rendelkezések gyakran korlátozzák, sőt sértik a kisebbségek jogait, de sértik Szlovákia nemzetközi kötelezettségvállalását (lásd A regionális vagy kisebbségi nyelvek európai kartájához való csatlakozás) és saját alkotmányát is.

Irodalom

- Gulyás László 2007. *A kisebbségi kérdés megoldásának egy pozitív példája: Dél-Tirol esete.* <http://www.korunk.org/?q=node/8&ev=2007&honap=1&cikk=8423> (2009. szept. 19.)
- Gyönyör József 1993. *Közel a jog asztalához. A csehszlovák állam kezdeti nehézségei, területi gyarapodása, ideiglenes alkotmánya, alkotmánylevele és annak sorsa.* Pozsony/Bratislava: Madách Könyv- és Lapkiadó.
- Gyönyör József 1994. *Terhes örökség. A magyarság lélekszámának és sorsának alakulása Csehszlovákiában.* Pozsony/Bratislava: Madách-Pozonium.
- Horn, Frank 1996. *A kisebbségi jogok biztosítása Finnországban.* <http://www.hhrf.org/mk/709/709mk24.htm> (2009. szept. 19.)
- Jancsi Beáta 2009. *A nyelvi jogok kérdése Dél-Tirolban.* <http://www.nytud.hu/pp/jancsi.html> (2009. szeptember 21.)
- Lanstyák István 2002. Az 1999. évi kisebbségi nyelvtörvény. In: Lanstyák István–Szabómihály Gizella: *Magyar nyelvtervezés Szlovákiában.* Pozsony: Kalligram Könyvkiadó. 41–62.
- Misad Katalin 2009. A magyar mint kisebbségi nyelv használatának gyakorlata a hivatalos érintkezésben. In: *Nyelvi kontaktusok. Szlovákiai magyar vonatkozású alkalmazott nyelvészeti tanulmányok.* Dunaszerdahely: Lilium Aurum. 71–91.
- Popély Gyula 1993. A nemzeti kisebbségek nyelvhasználati jogainak szabályozása a Csehszlovák Köztársaságban (1918–1938). In: Varga Sándor (szerk.): *Magyarok Szlovákiában. Adatok, dokumentumok, tanulmányok (NDC Évkönyv '93).* Bratislava/Pozsony/Pressburg: NDC. 166–173.
- Szabómihály Gizella 2002. A szlovákiai kisebbségek nyelvi jogai és a kisebbségi nyelvhasználat szinterei különös tekintettel a magyar közösségre. In: Lanstyák István–Szabómihály Gizella: *Magyar nyelvtervezés Szlovákiában.* Pozsony: Kalligram Könyvkiadó. 19–40.
- A Szlovák Köztársaság Nemzeti Tanácsának 1995. évi 270. számú törvénye a Szlovák Köztársaság államnyelvéről, néhány törvény megváltoztatásával és kiegészítésével és a 2009. június 30-án elfogadott módosításokkal.* http://www.felvidek.ma/index.php?option=com_content&task=view&id=156298&itemid=1 (2009. szept. 19.)